

*Товкун Л.П.
м. Переяслав-Хмельницький, Україна*

РОЗВИТОК ГІГІЄНИ НА ТЕРЕНАХ ГАЛИЧИНИ У 1920–1941 РР.

Жалюгідні санітарні умови життя населення Галичини у 20–30-х рр. ХХ ст., висока захворюваність і смертність, постійне зростання поширення туберкульозу, трахоми, ревматизму, ендемічного зобу, дитячих інфекційних хвороб сприяли розвитку наукових досліджень гігієнічних проблем харчування, умов життя та праці населення, гігієни села і сільської праці, розвиткові профілактичного напрямку медицини, гігієнічної освіти, методам запобігання захворювань, організації санаторіїв, диспансерів, дослідних лабораторій [5].

Широка робота велася львівським лікарями на ниві пропаганди гігієнічних знань. Вона здійснювалася спонтанно, усіма активістами різних лікарських об'єднань, які вважали піднесення санітарної культури народу своїм першочерговим обов'язком. Ця діяльність, особливо в провінціях, велася разом із осередками «Просвіти». Для поширення серед народу основ гігієни 27 січня 1929 р. Мар'ян Панчишин заснував і очолив Українське гігієнічне товариство (УГТ) у Львові, до 1931 р. воно нараховувало 182 члени [2]. УГТ організувало виставки, доповіді та створювало філії у багатьох містах Галичини. Лише в 1931 р. було прочитано 150 рефератів, які прослухали понад 17 тисяч осіб. Товариство також брало участь у заснуванні диспансерів, консультацій і санаторіїв.

У 1937 р. УГТ разом із Українським протиалкогольним і протинікотинним товариством «Відродження» (Львів) почало видавати ілюстрований гігієнічний часопис для населення «Народе здоров'я». У ньому друкувалися матеріали про основи гігієни та санітарії, здоровий спосіб життя, способи долікарської допомоги, попередження інфекційних хвороб, про догляд за хворими, про негативний вплив алкоголю та тютюну на організм, про міжнародне положення українського протиалкогольного руху. Для переконливості приводили цікаві цифри, наприклад: «Українці прокурили в 1934 р. 75 мільйонів злотих. За ці гроші можна було б побудувати в кожному селі млин» [2].

Значна увага на сторінках часопису приділялася боротьбі з туберкульозом. Зокрема, містилася інформація про пересувну гігієнічну протитуберкульозну виставку УГТ, а саме, що під час виставки читалися доповіді на теми: «Суспільна опіка», «Туберкульоз і боротьба з ним», «Алкоголь і нікотин – вороги здоров'я», «Гігієна села», «Перша поміч у тяжких випадках», «Лихі новотвори», «Венеричні недуги». З боку насе-

лення спостерігалася велика зацікавленість цими питаннями, бо приміщення, де читалися доповіді, не могли вмістити всіх бажаючих. Такі виставки відвідували шкільна молодь, міські жителі та селяни з найближчих сіл [2]. Цей перший гігієнічний часопис набув значного поширення серед населення Львова та Галичини, сприяв засвоєнню гігієнічних навичок і підвищенню санітарної культури населення.

У 1938 р. Українське лікарське товариство у Львові разом із УГТ підготували до видання двотомну «Книгу здоров'я», що була фактично популярною енциклопедією здоров'я. Але з приходом радянської влади на Західній Україні ця книга була знищена, так само, як ліквідовано інші українські організації, установи та видання. За часів тоталітарної влади цей період розвитку гігієни у Львові та в Галичині замовчували [3].

Водночас необхідно зазначити, що М. Панчишин – це представник провідної української еліти, який був одним із керманічів математично–природничо–лікарської комісії НТШ, одним із організаторів антиалкогольного руху «Відродження», засновником і директором Українського протитуберкульозного диспансеру та багатьох інших організацій і товариств [1]. 17 грудня 1920 р. його обрали дійсним членом Наукового товариства імені Т.Г. Шевченка, саме у цей період він розпочав підготовку до створення Українського таємного університету у Львові, бо польська влада офіційно заборонила навчатися українцям у вищих навчальних закладах. Після створення Українського таємного університету студенти мали змогу здобувати освіту на чотирьох факультетах: філософському, медичному, юридичному та мистецькому. У 1920 р. М. Панчишин, не боячись переслідувань з боку польської влади, забезпечив організацію роботи медичного факультету Таємного університету, який мав 10 кафедр. М. Панчишин організував кафедру анатомії і, одночасно з обов'язками декана, виконував також обов'язки професора анатомії. Згодом сенат університету присвоїв йому звання професора, а через рік обрали ректором. Студенти після завершення перших двох років вивчення теоретичної медицини вступали на подальше навчання до провідних університетів Західної Європи, а потім поверталися до рідного краю. У результаті переслідування викладачів і слухачів університету польською владою, звільнення їх з державних посад за проведення лекцій і занять, накладання штрафів – у липні 1925 р. було припинено діяльність Українського таємного університету [4].

У жовтні 1939 р., після об'єднання України у складі СРСР, на базі медичного факультету Львівського університету створено Львівський державний медичний інститут (нині Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького). Викладання дисциплін гігієнічного спрямування в цьому інституті забезпечували кафедри загальної гігієни та соціальної гігієни.

Кафедра загальної гігієни – це перша кафедра гігієнічного профілю у західному регіоні України. Вона заснована у 1899 р. Основоположником і першим завідувачем кафедри був професор медичної хімії Станіслав Бондзинський. Із 1906 р. кафедру очолив доцент Павел Кучера, а з 1919 р. і по 1945 р. кафедрою керував професор Здіслав Штойзінг. На той час склад кафедри складався із професора та двох асистентів. У 1932–1938 рр. колектив кафедри під керівництвом З. Штойзінга здійснював наукові дослідження у галузі гігієни харчування, комунальної гігієни і, зокрема, проблеми очистки стічних вод Львова. У 1939 – 1941 рр. штат кафедри був поповнений доцентом Г.І. Столмаковою, кандидатом медичних наук Й. Гітісом і асистентом Л.М. Долошицьким, які були відряджені до Львова з інших медичних інститутів України [7]. За цей період кафедра здійснила значну роботу з реорганізації навчального процесу у відповідності до нових навчальних програм і планів із курсу загальної гігієни. Також співробітники кафедри брали активну участь у розробленні проекту реконструкції м. Львова, проекту водопостачання міста, читали лекції для населення з питань особистої гігієни і профілактики захворювань [5].

Питаннями профілактики захворювань, організацією медичної допомоги, вивчення впливу шкідливих факторів на здоров'я, опрацювання механізмами збереження та зміцнення здоров'я громадян країни і навчання всьому цьому займалася новостворена в 1940 р. кафедра соціальної гігієни Львівського медичного інституту. Першим завідувачем кафедри була відомий учений-гігієніст, професор Євгенія Яківна Белицька, учениця відомого вченого київської школи соціал-гігієніста професора С.С. Кагана, вчителем і наставником якого був видатний учений-епідеміолог, гігієніст і демограф О.В. Корчак-Чепурківський – перший академік-медик Всеукраїнської академії наук.

Штат кафедри соціальної гігієни складався із завідуючої, двох асистентів і двох лаборантів. Незважаючи на це наукова діяльність кафедри була спрямована на організацію системи охорони здоров'я материнства і дитинства у Західній Україні. З початком німецької окупації м. Львова у 1941 р. діяльність Львівського медичного інституту була призупинена [6].

Таким чином, гігієна на території Галичини в 1920–1941 рр. розвивалася завдяки провідним українським лікарям, ученим-гігієністам серед яких були М. Панчишин, З. Штойзінг, Г.І. Столмакова, Й. Гітіс, Є.Я. Белицька. Ці науковці сприяли розвитку досліджень у галузі гігієни харчування, комунальної гігієни, питань профілактики захворювань, організації системи охорони здоров'я материнства і дитинства, вивченні впливу шкідливих факторів на здоров'я, опрацюванню механізмів збереження та зміцнення здоров'я населення Галичини.

Список літератури: 1. Базилевич А. Українське лікарське товариство: вікова історія та сьогодення / А. Базилевич // Народне здоров'я, 2010. – № 8–9. – С. 2–4. 2. Білинський Б. «Просвіта» і народне здоров'я / Б. Білинський // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність, 2010. – № 19. – С. 201–206. 3. Ганіткевич Я. Українська медицина Львова до початку Другої світової війни [Електронний ресурс] : доповідь на міжнар. конф. УЛТ у Львові, вересень 2006 року / Ярослав Ганіткевич // Наукове товариство ім. Шевченка: онлайн-журнал товариства. – Режим доступу: <http://ntsh.org/node/41>. 4. Дружбляк Н. Мар'ян Панчишин: реанімація національної пам'яті [Електронний ресурс] / Наталка Дружбляк // Аптека Галицька. – 2007. – № 16. – Режим доступу до журналу: http://www.aptekaGal.com.ua/show_article.php?year=2007&month=16&num=4. 5. Зіменковський Б. С. Львівська наукова гігієнічна школа: історія розвитку та здобутки / Б. С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, В.І. Федоренко, Б.А. Пластунов // Довкілля та здоров'я, 2013. – № 4. – С. 68–74. 6. Рудень В.В. Навчити зберігати і зміцнювати здоров'я громадян – основне завдання кафедри соціальної медицини, економіки та організації охорони здоров'я Львівського державного медичного університету ім. Данила Галицького (до 63-річчя з дня заснування) / В.В. Рудень // Медицина сьогодні и завтра, 2003. – № 3. – С. 30–33. 7. Федоренко В.І. До 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки України, професора Ганни Іванівни Столмакової / В.І. Федоренко, Б.А. Пластунов // Львівський медичний часопис, 2012. – № 4. – С. 71–73.

*Якимюк О.Л.
м. Дніпропетровськ, Україна*

Є.С. БУРКСЕР ЯК ІСТОРИК ТА ФІЛОСОФ НАУКИ

Євген Самойлович Бурксер (1887–1965) – відомий учений-геохімік, що зробив значний внесок у становлення та розвиток не тільки науки геохімії та її розділів гідрогеохімії, аерогеохімії, біогеохімії, а й бальнеології та курортології в Україні. Суттєве наукове значення мали дослідження Є.С. Бурксера з проблем хімії і технології рідкісних та розсіяних елементів. За його керівництва проводилися роботи з вивчення речовинного складу й фізичних властивостей метеоритів. Учений створив перший в Україні відділ абсолютного віку гірських порід і ядерної геології.

Метою цього дослідження є висвітлення питань, пов'язаних з діяльністю Є.С. Бурксера, як історика та філософа науки, з'ясування основних напрямів історико-наукових досліджень ученого. Предметом дос-